

„Archiv für schlesische Kirchengeschichte”. Im Auftrage des Instituts für ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte. Hrsg. J. Gottschalk. Bd. 27: 1969 ss. 6 nrb. + 324.

Tom 27 „Archiv” przynosi w sumie 11 artykułów w dziale Rozprawy, 1 pozycję źródłową w dziale Źródła, 3 drobne rozprawki w dziale Miscelanea oraz dwa komunikaty. Wykaz współpracowników, streszczenie w języku angielskim i polskim oraz indeks miejscowości, osób i rzeczy stanowią dobre wykończenie omawianego tomu.

Artykuł E. Waltera, poświęcony przyczynom *Do najstarszych dziejów budowy kościołów św. Idziego, ss. Piotra i Pawła oraz NMP na Piasku* (s. 1-29), rozpoczyna serię rozpraw. Autor w oparciu głównie o literaturę przedmiotu w języku niemieckim i częściowo polskim stara się udowodnić, że pierwsza i ostatnia świątynia zawdzięczają

swą fundację Piotrowi Włostowi († 1153). Pierwsza bowiem budowla sakralna na Piasku we Wrocławiu była konstrukcją drewnianą, dopiero następna istniejąca do dziś jest murowana, a jej fundatorem była Maria, żona Piotra Włosta i ich syn Świętosław. Trzeci z wymienionych kościołów, początkowo p. w. św. Piotra, istniał już w 1175 r. Przed r. 1257 został on całkowicie zniszczony, prawdopodobnie w okresie najazdu Mongołów, ale przed 1268 r. został już odbudowany. W kontekście różnorodnych opinii dotyczących kościoła św. Idziego niech wolno będzie wysunąć sugestię, by fundatora tego kościoła szukać w szerokim tle ówczesnych fundacji poświęconych św. Idzie-

mu. Fundacje zaś takie były dość liczne na ziemiach polskich, a wiele spośród nich Długosz przypisał Władysławowi Hermanowi (1079-1102); jego to fundacji m. in. jest kolegiata św. Idziego w Krakowie¹. Przekaz Długosza o księżących fundacjach kościołów z patrocinium św. Idziego potwierdzają ostatnie badania². Nie jest więc wykluczone, że wrocławska świątynia św. Idziego powstała 50 lat wcześniej, niż ją datuje autor, a jej fundatorem mógł być Władysław Herman.

Artykuł O. Stellera pt. *Początki klasztoru żagańskich kanoników regularnych św. Augustyna w Nowogrodzie Bobrzańskim (1217-1284)* (s. 30-52) stanowi kontynuację studium na ten temat, rozpoczętego w poprzednim tomie „Archiv”. W tej części artykułu autor zajął się specjalnie prepozyturami tegoż opactwa w Worin na Ziemi Lubuskiej (1226-1398) i w Bytomiu nad Odrą (1222-1469, 1487-1564), wreszcie samym przeniesieniem opactwa z Nowogrodu do Żagania, co miało miejsce w 1284 r.

Dzieje klasztoru franciszkanów w Świdnicy w okresie średniowiecza (s. 53-74) opisał L. Radler. Autor ustala początki tej fundacji na 1243 r. Warto dodać, że autor nie zna najnowszej literatury polskiej z tego zakresu, chociaż ta wysunęła bardzo ciekawe opinie na temat początków fundacji świdnickiej³. Znanca dziejów bibliotek śląskich ks. A. Świerk prezentuje studium na temat *Przyczynki do dziejów śląskich księgozbiorów prywatnych do początku XVI w.* (s. 75-97). Studium to oparte jest na katalogach bibliotecznych i naukowej literaturze przedmiotu. Mniej natomiast autor sięgał do źródeł, zwłaszcza archiwalnych. Doszedł on do wniosku, że takie prywatne biblioteki istniały na Śląsku w okresie średniowiecza, zwłaszcza u wyższego i

miejskiego duchowieństwa. W tym kontekście warto zaznaczyć, że tego rodzaju biblioteki były bardzo liczne w XVI stuleciu w diecezji krakowskiej⁴.

Redaktor czasopisma J. Gottschalk daje próbę biografii *Wrocławianina Jana Beckensloera († 1489) arcybiskupa Ostrzyhomia na Węgrzech, a następnie Salzburga* (s. 98-129). Artykuł jest bogato udokumentowany literaturą przedmiotu. Mniej natomiast autor sięgał do źródeł archiwalnych, których nie przytacza zupełnie. Tymczasem te w odniesieniu do arcybiskupstwa w Salzburgu zachowały się w bogatym zasobie w Haus- Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu. Należy przypuszczać, że również i w Archiwum Archidiecezjalnym w Salzburgu kwerenda przyniosłaby dobre rezultaty. Dalszą próbą biografii jest artykuł G. Webersinna pt. *Feliks Porsch jak historyk prawa kościelnego i rzecznik sprawiedliwości* (s. 130-145).

Artykuł P. Blaschke pt. *Wrocławski chór katedralny w latach 1925-1934* (s. 147-176) posiada charakter publikacji źródłowej i oparty jest na notatniku osobistym byłego kierownika chóru katedralnego we Wrocławiu w latach 1925-1945. W artykule tym brak próby jakiegokolwiek syntezy. Bardziej interesujące jest studium A. Sabischa pt. *Opieka duszpasterska nad katolicką ludnością niemiecką we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku po roku 1945* (s. 177-201). W duszpasterstwie tym było zaangażowanych 14 kapłanów. Autor zresztą sam należał do grupy tych duszpasterzy. Polskim historykom kościelnym znany jest z bardzo rzetelnych i obiektywnych studiów na temat przynależności diecezji wrocławskiej do metropolii gnieźnieńskiej⁵. Stąd dziwi mocno czytelnika polskiego pisanie o „gorzkim zawodzie”, jaki spotkał Niemców ze strony polskiej ludności i kleru i „nieuznawanie przez polskie duchowieństwo prawa niemieckiej ludności do opieki duszpasterskiej” (s. 179), którego również miał nie uznawać administrator apostolski we Wrocławiu — ks. inf. K. Milik (s. 180). Nawet wówczas, kiedy duszpasterstwo niemieckie

¹ J. Długosz. *Historiae Polonicae Libri XII*. Ed. I. Żegota Pauli. T. 1. Cracoviae 1873 s. 391 n.; por.: J. Zathy. *Z dziejów kultu św. Idziego w Polsce*. „Życie i Myśl” R.2:1951 s. 274-310.

² E. Wiśniewski. *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu*. Warszawa 1965 s. 71 n.; P. Szafrań. *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w Lubelskiem*. Lublin 1958 s. 78 nn.

³ T. Szafrański. *Klasztory franciszkańskie na Śląsku w XIII w. i ich przynależność organizacyjna*. „Roczniki Humanistyczne” R.7:1960 z. 2 s. 165 n.

⁴ Por.: E. H. Wyczański. *Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI wieku*. „Polonia Sacra” R.6:1953/54 s. 114-142.

⁵ A. Sabisch. *Bistum Breslau und Erzbistum Gnesen vor allem im 16. und 17. Jahrhundert*. „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”. T.5:1940 s. 96-141.

zostało zorganizowane, polskie „czynniki kościelne nie poparły go i nie wzięły w nim udziału” (s. 184). Jest to zupełnie sprzeczne z tym, co autor pisze o utworzeniu przez wikariusza kapitulnego ks. K. Lagosza Referatu duszpasterskiego katolików niemieckich (s. 186) czy też o działalności na tym odcinku bpa B. Kominka (s. 189 n.). Autor zresztą dobrze wie z autopsji, że przed r. 1956 nie tylko duszpasterstwo niemieckie natrafiało na poważne trudności. Byłoby to więcej niż dziwne, gdyby właśnie w tym okresie duszpasterstwo wśród Niemców posiadało jakieś szczególne uprzywilejowanie. Dyskusja na ten temat byłaby zapewne bardzo ciekawa. Ale można było sobie życzyć, aby w czasie okupacji niemieckiej Wielkopolski przynajmniej 12 kapłanom zezwolono na duszpasterzowanie wśród ludności polskiej w jej języku.

Cztery z dalszych artykułów są przyczynkami do śląskiej prezbiteriologii. J. Grünwald daje drobny przyczynek do serii proboszczów parafii Brennik, pow. Złotoryja (s. 202-218), A. Rothe i K. Hausdorf — wykaz prepozytów klasztoru benedyktyńskiego w Lubomierzu k. Lwówka Śląskiego (s. 219-237), J.

Allendorf prezentuje listę Ślązaków w gremium kapituły berlińskiej (s. 280-287), zaś H. Hoffmann porusza sprawę wydania katalogu duchowieństwa archidiecezji wrocławskiej od 1000 aż do 1945 r. (s. 288-290). Badaczka numizmatyki zainteresuje artykuł P. Dziallasa *Obraz św. Jadwigi na monetach i medalach* (s. 239-251); do artykułu tego dołączono szereg fotokopii i przedruków inskrypcji. Z publikacji źródłowych na podkreślenie zasługuje protokół wizytacyjny komandorii joannitów w Łosiowie koło Brzegu z 1610 r. (252-275), zaczerpnięty z centralnego archiwum zakonnego na Makcie.

Zazwyczaj „Archiv” przynosi bogato reprezentowany dział recenzji. Tom 27 nie posiada ani jednej. W całości „Archiv” stanowi poważny przyczynek do kościelnej przeszłości Śląska. Ogromna większość artykułów oparta jest na materiale drukowanym. To prawda, że autorzy niełatwo mają dostęp do archiwaliów śląskich, ale zbiory watykańskie i wiedeńskie z bogatym zespołem Śląsiana są dla nich łatwiej dostępne.

Ks. Bolesław Kumor